

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰۹۲۹۴

۸۷/۱/۱۰۲۳۳۹
۸۷/۱/۲۵

دانشگاه شهید بهشتی

پژوهشکده علوم محیطی

گروه حقوق محیط زیست

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته حقوق محیط زیست

موضوع :

ابعاد حقوقی استانداردهای بین المللی مدیریت زیست محیطی (ایزو ۱۴۰۰۰)

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۵

استاد راهنما: آقای دکتر میر شهبیز شافع

استاد مشاور: آقای دکتر هومان لیاقتی

نگارنده: لیلا زارعان

شهریور ۱۳۸۷

۱۰۶۳۹۴

دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ ۱۹/۶/۸۷
شماره ۳۶۴۵
پیوست

بسمه تعالی

تهران ۱۹۸۳۹۶۳۱۱۳ اوین

تلفن: ۲۹۹۰۱

«صور تجلسه دفاع از پایان نامه دانشجویان دوره کارشناسی ارشد»

بازگشت به مجوز دفاع شماره ۲۵۵۴/۲۰۰/ت/د مورخ ۱۳۸۷/۶/۷ جلسه هیأت داوران ارزیابی
پایان نامه خانم لیلا زارعان به شماره شناسنامه ۳۶۴۵ صادره از اصفهان متولد ۱۳۵۹ دانشجوی دوره
کارشناسی ارشد ناپیوسته رشته حقوق محیط زیست
با عنوان:

ابعاد حقوقی استانداردهای بین المللی مدیریت زیست محیطی (ایزو ۱۴۰۰۰)

به راهنمایی:

آقای دکتر میرشهبیز شافع

طبق دعوت قبلی در تاریخ ۱۳۸۷/۶/۱۷ تشکیل گردید و بر اساس رأی هیأت داوران و با عنایت به
ماده ۲۰ آئین نامه کارشناسی ارشد مورخ ۷۵/۱۰/۲۵ پایان نامه مزبور با نمره ۱۸/۲۵ (هجده و سی و پنج نمان) و درجه عالی
مورد تصویب قرار گرفت.

۱۶- استاد راهنما: آقای دکتر میرشهبیز شافع

۱۷- استاد مشاور: آقای دکتر هومان لیاقتی

۱۸- استاد داور: خانم دکتر ژانت الیزابت بلیک

۴- نماینده تحصیلات تکمیلی گروه: آقای دکتر امیر عبدی

تقدیم به

تندیس جاودانه مهر، مادرم

و

آشناترین ترنم ایثار، پدرم

تشکر و قدردانی

نخست بر خود لازم می دانم از زحمات و راهنمایی های بی دریغ استاد محترم راهنما، جناب آقای دکتر میر شهبیز شافع که با بردباری در تهیه این پروژه مرا یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم. از جناب آقای دکتر هومان لیاقتی استاد محترم مشاور که در این پروژه صمیمانه با من همکاری نمودند، سپاسگزاری می نمایم. همچنین از خانم دکتر ژانت الیزابت بلیک استاد محترم داور که قبول زحمت نمودند و داوری پایان نامه را برعهده گرفتند، تشکر و قدردانی می نمایم. در نهایت از دوستان عزیز و کارکنان محترم پژوهشکده علوم محیطی و خانم شبنم سلامت که در طول تحصیل نسبت به من لطف و محبت داشته اند، بسیار ممنون و سپاسگزارم.

مطالب مندرج در پایان نامه صرفاً بیان عقاید دانشجو است و دانشکده هیچ گونه

مسئولیتی در قبال نظریات مطرح شده ندارد.

نام خانوادگی : زارعان نام: لیلا
پژوهشکده علوم محیطی دانشگاه شهید بهشتی رشته تحصیلی : حقوق محیط زیست
استاد راهنما : دکتر میرشهبی زشافع
عنوان پایان نامه : ابعاد حقوقی استانداردهای بین المللی مدیریت زیست محیطی (ایزو ۱۴۰۰۰)
تاریخ فراغت : شهریور ۱۳۸۷

چکیده

آلودگی زیست محیطی، تخریب زیستگاه ها و خطرات دیگر که حیات کره زمین را تهدید می کند در صدر برنامه های کنونی جهان قرار دارد. از دهه ی ۱۹۷۰ رشد سریع اقتصادی و افزایش یکپارچگی اقتصاد جهانی، تأثیرات نا گواری بر محیط زیست وارد کرد و در همین سال ها ارتباط میان فعالیت های اقتصادی و تخریب محیط زیست آشکار شد. سری ایزو ۱۴۰۰۰، استاندارد های بین المللی زیست محیطی هستند که در واکنش به الزامات مربوط به یکپارچگی اقتصاد جهانی و در جهت تغییر رویه از اجرای مقررات الزام آور زیست محیطی به سمت کاربرد روش های داوطلبانه و غیر الزام آور زیست محیطی و ارتقاء توسعه پایدار توسط سازمان بین المللی استاندارد تدوین شدند. مهم ترین و تنها استاندارد قابل گواهی در این سری، استاندارد بین المللی مدیریت زیست محیطی ایزو ۱۴۰۰۱ می باشد. هدف این استاندارد بین المللی رفع موانع تجاری غیر تعرفه ای (فنی) و بهبود عملکرد زیست محیطی سازمان ها بود. با وجودی که این استاندارد توسط دولت ها تدوین نشده و در زمره اسناد الزام آور نیز قرار نمی گیرد، این نوشته به بررسی جایگاه حقوقی این استاندارد در کشورها می پردازد. از آنجا که تولید کنندگان و ارائه دهندگان خدمات مبادرت به اجرای این استاندارد و دریافت گواهینامه ی آن می نمایند، تشویق آن ها به دریافت گواهینامه ی ایزو ۱۴۰۰۱ سبب شده به تدریج اجرای این استاندارد بر عرف و رویه تجاری میان تولید کنندگان و ارائه دهندگان خدمات تأثیر گذاشته و فعالان تجاری برای تداوم مبادلات تجاری در بازار مجبور به اجرای این استاندارد و دریافت گواهینامه ی آن می شوند. گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱، توانایی رقابت شرکت ها در بازار و دسترسی آن ها به بازارهای جهانی را افزایش می دهد و دلیلی است که ادعای زیست محیطی شرکت ها را تأیید می کند.

کلید واژه : استاندارد، مدیریت زیست محیطی، ایزو ۱۴۰۰۰ ، گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	فصل اول - مدیریت زیست محیطی و تدوین استانداردهای بین المللی مرتبط با آن
۶	گفتار اول - مدیریت زیست محیطی و مبانی شکل گیری مدیریت زیست محیطی بین المللی
۶	مبحث اول - مدیریت زیست محیطی و اجرای آن
۶	۱- مدیریت زیست محیطی و ارتباط آن با مدیریت کیفیت
۱۰	۲- اهمیت و مزایای مدیریت زیست محیطی
۱۳	۳- عناصر اصلی نظام مدیریت زیست محیطی
۱۶	۴- مراحل اجرای نظام مدیریت زیست محیطی در داخل سازمان
۱۹	۵- نتایج اجرای نظام مدیریت زیست محیطی برای سازمان
۲۰	مبحث دوم - مبانی شکل گیری مدیریت زیست محیطی بین المللی
۲۱	۱- اعلامیه های جهانی و شکل گیری اصول زیست محیطی
۲۱	۱-۱- اعلامیه های زیست محیطی جهانی
۲۲	۱-۱-۱- اعلامیه استکهلم (۱۹۷۲)
۲۲	۱-۱-۲- اعلامیه ریو (۱۹۹۲)
۲۴	۱-۲- اصول زیست محیطی
۲۴	۱-۲-۱- اصل پیشگیری و اقدامات احتیاطی
۲۷	۱-۲-۲- توسعه پایدار

۲۹	۲- پیدایش استانداردهای مدیریت زیست محیطی ملی و منطقه ای
۲۹	۱-۲- استاندارد مدیریت زیست محیطی BS7750 انگلستان
۳۰	۲-۲- برنامه ممیزی و مدیریت زیست محیطی اتحادیه اروپا (EMAS)
۳۳	گفتار دوم - سازمان بین المللی استاندارد و تدوین استاندارد های بین المللی ایزو ۱۴۰۰۰
۳۴	مبحث اول - سازمان بین المللی استاندارد و استاندارد سازی
۳۴	۱- سازمان بین المللی استاندارد
۳۷	۲- استانداردهای بین المللی
۳۷	۱-۲- مراحل تدوین استاندارد
۴۰	۲-۲- استانداردهای ISO
۴۱	۱-۲-۲- گواهی (تأیید) استانداردهای ISO
۴۳	مبحث دوم - پروسه (فرایند) تدوین استاندارد های ایزو ۱۴۰۰۰
۴۳	۱- مقدمات تشکیل کمیته فنی ۲۰۷
۴۴	۱-۱- نقش SAGE در پروسه تدوین سری ایزو ۱۴۰۰۰
۴۶	۲-۱- مشکلات پیش روی SAGE و جهت گیری نهایی آن
۴۸	۲- تشکیل کمیته فنی ۲۰۷ (TC207)
۵۰	۱-۲- شرکت کنندگان در کمیته فنی ۲۰۷
۵۲	۱-۱-۲- کشورهای در حال توسعه در کمیته فنی ۲۰۷
۵۳	۲-۱-۲- سازمان های غیردولتی در کمیته فنی ۲۰۷
۵۶	فصل دوم - بررسی سری ایزو ۱۴۰۰۰ و ارزش حقوقی آن
۵۷	گفتار اول - ایزو ۱۴۰۰۰، منافع و موانع

۵۹	مبحث اول - سری ایزو ۱۴۰۰۰
۶۱	۱- استاندارد مدیریت زیست محیطی ایزو ۱۴۰۰۱
۶۴	۱-۱- حوزه شمول استاندارد ایزو ۱۴۰۰۱
۶۵	۲-۱- الزامات (نیازمندی های) ایجاد نظام مدیریت زیست محیطی ایزو ۱۴۰۰۱ در سازمان ها
۷۶	۱-۲-۱- گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱
۷۹	۲- ابزارهای مدیریت زیست محیطی موجود در سری ایزو ۱۴۰۰۰
۷۹	۱-۲- راهنمای ممیزی زیست محیطی (ایزوهای ۱۴۰۱۲ - ۱۴۰۱۰)
۸۲	۲-۲- برجسب زنی زیست محیطی (ایزوهای ۱۴۰۲۵ - ۱۴۰۲۰)
۸۴	۲-۲- ارزیابی چرخه حیات (ایزوهای ۱۴۰۴۳ - ۱۴۰۴۰)
۸۶	مبحث دوم - منافع و موانع ایزو ۱۴۰۰۱
۸۸	۱- منافع و مزایای استانداردهای ایزو ۱۴۰۰۰
۸۸	۱-۱- منافع داخلی سازمان
۹۰	۲-۱- منافع خارج از سازمان
۹۴	۲- موانع و چالش های اجرای ایزو ۱۴۰۰۰
۹۷	گفتار دوم - بررسی ارزش حقوقی ایزو ۱۴۰۰۰
۹۹	مبحث اول - ارزیابی الزام به اخذ گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱ از منظر حقوق داخلی
۱۰۲	۱- کشورهای دارای نظام مدیریت زیست محیطی
۱۰۳	۱- اروپا
۱۰۴	۲- ایالات متحده امریکا

۱۰۸	۳- نیوزیلند
۱۱۰	۴- کانادا
۱۱۱	۵- ژاپن
۱۱۲	۲- کشورهای فاقد نظام مدیریت زیست محیطی
۱۱۴	۱- چین
۱۱۷	۲- ایران
۱۲۳	مبحث دوم - ارزیابی الزام به اخذ گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱ از منظر تجارت بین الملل
۱۲۴	۱- ارتباط ایزو ۱۴۰۰۰ و WTO
۱۲۵	۱-۱- تأثیرات متقابل ایزو ۱۴۰۰۰ و WTO بر یکدیگر
۱۲۷	۱-۲- WTO و برجسب زنی زیست محیطی
۱۲۹	۲- تأثیر ایزو ۱۴۰۰۰ بر تجارت بین الملل
۱۳۰	۱-۱- بازار عاملی جهت توسعه و تشویق استاندارد ایزو ۱۴۰۰۱
۱۳۱	۲-۲- ایزو ۱۴۰۰۱ به عنوان مانع تجاری در بازار
۱۳۶	نتیجه گیری
۱۴۳	منابع و مأخذ

مقدمه

الگوهای نادرست توسعه اقتصادی در دهه های اخیر سبب شده انسان با سرعتی وصف ناپذیر به سوی تولید و مصرف بیشتر روی آورده و در این میان مسایل زیست محیطی را نادیده بگیرد. انسان عامل اصلی آلودگی است؛ زیرا با استفاده از هوا، آب، زمین و منابع آن و با به کارگیری تکنولوژی های گوناگون در بهره برداری از این منابع، موجبات تخریب محیط زیست را فراهم نموده است. در خصوص توسعه ی اقتصادی، بهره برداری بهینه از منابع طبیعی، به ویژه منابع تجدیدناپذیر به همراه تولید محصول با کیفیت، اهمیت فراوان دارد. اما تولید محصول برتر و بهتر نباید منجر به صدمات جبران ناپذیر به محیط زیست گردد. در این میان، بسیاری از صدمات زیست محیطی جنبه ی جهانی داشته و محدود به قلمرو خاصی نیست. برای مثال کاهش لایه ی ازن در اتمسفر به وسیله ی فعالیت ها در محل های متفاوت ایجاد شده است یا در مورد وقایع محلی از قبیل انتشار مواد شیمیایی از یک کارخانه، زمانی که این آلودگی های سمی راهی را برای انتشار در دریا و یا عبور از مرزها پیدا کند به مشکل جهانی تبدیل خواهد شد. تاکنون نشست های متعددی درباره محیط زیست تشکیل شده که نشان دهنده ی اهمیت جهانی موضوع محیط زیست و حفاظت از آن است. آخرین و با اهمیت ترین نشست زیست محیطی، کنفرانس ریو بود که با عنوان «محیط زیست و توسعه» تشکیل شد.

پیشرفت روز افزون تولیدات و افزایش بهره برداری از منابع و به کارگیری تکنولوژی در بهره مندی از منافع موجود از یک سو و توجه به نسل های حال و آینده و لزوم توسعه پایدار از سوی دیگر ایجاب می کند، کشورها در کنار توسعه اقتصادی، به محیط زیست و حفاظت از آن نیز توجه داشته باشند. تخریب عمده دربخش هایی از محیط زیست، برخی کشورها از جمله امریکا و انگلیس را بر آن داشت تا به تدوین مقررات زیست محیطی بپردازند. در مقررات گذاری زیست محیطی داخلی، تمرکز بر این موضوعات است که تولید کدام محصول باید ممنوع شود و کدامیک از پروسه های تولیدی باید اصلاح شوند و به طور کلی یک نظام کنترلی و الزام آور بر تولیدکنندگان حاکم است. بروز حوادث و فجایع صنعتی اخیر که بعضاً

آسیب های جدی را به بشر و محیط زیست وارد نمود، ثابت کرد برای تضمین پیشگیری از تخریب زیست محیطی، رعایت مقررات الزام آور زیست محیطی کافی نیست. پس باید به دنبال ابزاری بود که اهداف اقتصادی و زیست محیطی را تأمین کند و ویژگی الزام آور بودن را نداشته باشد. یکی از این ابزارهای زیست محیطی، نظام مدیریت زیست محیطی است.

منظور از اجرای مدیریت زیست محیطی، انجام اموری است که سازمان های تولید کننده و ارائه دهندگان خدمات از طریق آن اثرات منفی و تخریبی زیست محیطی ناشی از فعالیت های خود را کنترل کرده و تا حد امکان آلودگی های زیست محیطی را به حداقل می رسانند. مدیریت زیست محیطی، ابزاری است که شرکت ها یا سازمان ها با اجرای آن سیاست های زیست محیطی را به عنوان بخشی از مدیریت سازمان در نظر دارند؛ به عبارت دیگر محیط زیست به عنوان بخشی از دغدغه ی سازمان در فرایند تولید یا ارائه خدمات مدنظر قرار می گیرد و آلودگی های زیست محیطی ناشی از فعالیت های سازمان کاهش یافته و کنترل می شوند یا ازایجاد آن پیشگیری می شود. این نظام مدیریتی مربوط به فرایند (پروسه) تولید یا ارائه خدمات بوده و در ویژگی کالا یا خدمات تغییری ایجاد نمی کند. با اجرای این نظام مدیریتی، جنبه های زیست محیطی و تأثیرات زیست محیطی سازمان ارزیابی شده، اهداف زیست محیطی سازمان نیز مطابق این ارزیابی تعیین می گردد و شیوه هایی برای دستیابی به این اهداف ایجاد می شوند و امید آن می رود که در بخش های قابل کنترل، از بروز آلودگی پیشگیری کرده و در سایر بخش ها، آلودگی های زیست محیطی کنترل و کاهش یابند. در این راستا، کشورها تدوین استانداردهای مدیریت زیست محیطی را آغاز نمودند. اما این استانداردهای زیست محیطی ناهماهنگ بوده و در عمل تعارضاتی را به وجود می آوردند. سازمان بین المللی استاندارد در جهت حل این تعارضات و برای تدوین یک نظام مدیریت زیست محیطی واحد در جهان، استاندارد های بین المللی مدیریت زیست محیطی با عنوان ایزو ۱۴۰۰۰ راتدوین نمود. سری ایزو ۱۴۰۰۰ مشتمل بر استانداردهای متعددی از قبیل مدیریت زیست محیطی، ممیزی زیست محیطی، برچسب زنی زیست محیطی و... می باشد. این استانداردها برای

تمامی سازمان ها با داشتن فعالیت های گوناگون در سراسر جهان تدوین شده اند و به صورت داوطلبانه و اختیاری هستند. سازمان های تولیدکننده و ارائه دهندگان خدمات که مایل به اجرای نظام مدیریت زیست محیطی جهانی باشند، مدیریت زیست محیطی را مطابق ایزو ۱۴۰۰۱ در خود پیاده می کنند. این استانداردهای بین المللی، مربوط به فرایند (پروسه) تولید کالا یا ارائه خدمات بوده که شرکت ها با به کارگیری روش هایی در طول مراحل تولید و ارائه ی خدمات، خدمات زیست محیطی ناشی از فعالیت های خود را به حداقل می رسانند و اجرای آن در خصوصیات کالا یا خدمات تغییری ایجاد نمی کند. اجرای نظام مدیریت زیست محیطی نشان دهنده ی توجه شرکت یا سازمان اجراکننده به حفاظت از محیط زیست است و اجراکننده مدعی است که در فرایند تولید و ارائه خدمات محیط زیست را مدنظر داشته و تلاش می کند در فرایند تولید و ارائه ی خدمات، از ورود خدمات زیست محیطی پیشگیری کند یا آن ها را به حداقل برساند. در این استاندارد بین المللی زیست محیطی، برای تأیید ادعای این سازمان ها نظام ممیزی زیست محیطی در نظر گرفته شده است. ممیزی زیست محیطی مستقل از سازمان، ابزاری است که ادعای زیست محیطی سازمان ها را مورد ارزیابی قرار می دهد و در صورت تأیید و تصدیق این ادعا، برای سازمان گواهینامه ی مربوطه صادر می شود و شرکت های دارنده گواهینامه برای اثبات توجه خود به حفاظت از محیط زیست به این گواهینامه استناد می کنند. نکته ی قابل توجه در اینجا آن است که آیا توجه به مقوله محیط زیست و حفظ آن سازمان ها را متمایل به اجرای این نظام مدیریت زیست محیطی می نماید یا دلایل دیگری سازمان را به سوی اجرای این نظام زیست محیطی سوق می دهد.

تحقیق حاضر، تحقیق توصیفی - میدانی است. بخش توصیفی با مراجعه به سایت های داخلی و بین المللی و یافتن مقالات مرتبط و بخش میدانی نیز با مراجعه به مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران و ادارات کل استاندارد، شعبه های شرکت های گواهی کننده و صادر کننده ی گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱ در ایران و شرکت های پیاده کننده ی مدیریت زیست محیطی مطابق ایزو ۱۴۰۰۱، نگارش یافته است.

به طور کلی، در خصوص این استانداردهای جهانی، سئوالاتی بدین شرح مطرح می شود : ۱- این استانداردها توسط چه نهادی و بر چه مبنایی شکل گرفته اند؟ ۲- این استاندارد بین المللی مشتمل بر چه استانداردها و معیارهایی بوده و از نظر حقوقی واجد چه آثاری است؟ در فصل اول به پاسخ سئوال اول و در فصل دوم به یافتن پاسخ برای پرسش دوم پرداخته خواهد شد. از آن جا که تولید کنندگان و ارائه دهندگان خدمات مبادرت به اجرای این نظام می نمایند، سئوال اساسی در اینجا آن است که اگر در بازارهای جهانی، داشتن گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱ برای تولید کنندگان و ارائه دهندگان خدمات تشویق شود و در عمل شرکت های فعال مجبور به داشتن این گواهینامه شوند؛ وازسوی دیگر با توجه به این نکته که کشورها مقررات داخلی خود را با توجه به استانداردهای جهانی، تدوین می کنند، آیا مجموع این ها زمینه ای را فراهم می نماید تا استانداردهای داوطلبانه ایزو ۱۴۰۰۰ در عمل به شکل الزام آور در آیند. در این نوشته، استانداردهای سری ایزو ۱۴۰۰۰ با تأکید بر استاندارد ایزو ۱۴۰۰۱ بررسی خواهند شد و دلیل آن نیز، اهمیت فراوان آن به لحاظ صدور گواهینامه برای اجرای این استاندارد می باشد.

فصل اول

مدیریت زیست محیطی و تدوین استانداردهای بین المللی مرتبط با آن

گفتار اول - مدیریت زیست محیطی و مبانی شکل گیری مدیریت زیست محیطی بین المللی

افزایش آگاهی های زیست محیطی در نیمه دوم قرن بیستم سبب شد، از سوی مردم درخواست هایی مبنی بر حفاظت از محیط زیست و داشتن محیط زیست سالم مطرح شود. از یک سو لازمه بقا و حیات جوامع، توسعه اقتصادی است و از سوی دیگر این توسعه اقتصادی گاه سبب ایجاد تأثیرات منفی و زیان بار بر محیط زیست می گردد. محققان در همین سالها در یافتند بین فعالیت های اقتصادی و تخریب محیط زیست ارتباط وجود دارد. در همین ارتباط، در سال ۱۹۸۳ کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه (WCED)^۱ که به کمیسیون برانت لند^۲ نیز معروف است تشکیل شد و گزارشی با عنوان «آینده مشترک ما»^۳ منتشر کرد. در این گزارش، موضوع توسعه اقتصادی و مسایل زیست محیطی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مورد بررسی قرار گرفته و توجه به «توسعه پایدار» برای تداوم رشد و توسعه بین المللی امری ضروری شناخته شده بود. در این گزارش آمده بود که رسیدن به توسعه پایدار نیازمند تعهد یکپارچه و هماهنگ افراد، سازمان های بین المللی و دولتهاست که این اتحاد شکل جدیدی از همکاری های بین المللی است. یکی از ابداعات زیست محیطی که در واکنش به نگرانی های زیست محیطی بوجود آمد، ایجاد نظام مدیریت زیست محیطی بود.^۴

مبحث اول - مدیریت زیست محیطی^۵ و اجرای آن

۱- مدیریت زیست محیطی و ارتباط آن با مدیریت کیفیت

مدیریت عبارت است از فرایند برنامه ریزی، سازمان دهی، هدایت و نظارت بر کار اعضای سازمان و به

1 - World Commission on Environment and Development.

2 - Brundtland Commission.

3 - Our Common Future.

4- Minori Ide, *The Effectiveness of International Environmental Regimes : the Case of the ISO14000 Regime*, Concordia University, Canada, 2002 , pp.2-3.

5- Environmental Management.

کار بردن کلیه منابع در دسترس برای رسیدن به اهداف تعیین شده سازمان. مدیریت زیست محیطی، یک ابزار مدیریتی است که سازمان را قادر می سازد به شناسایی جنبه های زیست محیطی فعالیت های خود پرداخته و برای کاهش تأثیرات مخرب بر محیط زیست، تغییرات و اصلاحاتی را در فرایند تولید و ارائه خدمات به عمل آورد. این مدیریت تأثیرات مستقیم (پروسه های تولید) و غیر مستقیم (تصمیم گیری و مذاکرات و پروژه ها) سازمان بر محیط زیست را مورد توجه قرار می دهد و در خود عناصری دارد که سازمان را در مدیریت، سنجش و بهبود زیست محیطی فعالیت هایش کمک می کند. اولین مرحله ایجاد مدیریت زیست محیطی بازنگری سازمان از لحاظ زیست محیطی است؛ باید جنبه های زیست محیطی و تأثیرات زیست محیطی سازمان بررسی شود. در بررسی جنبه های زیست محیطی عوامل کالا، خدمات و به طور کلی فعالیت های سازمان که با محیط زیست تأثیر متقابل دارند می توانند بر آن تأثیر گذار باشند، مورد توجه قرار می گیرند. منظور از تأثیرات زیست محیطی، تأثیرات خوب و بدی است که بر اثر فعالیت های سازمان بر محیط زیست واقع می شوند. سازمان پس از شناسایی تأثیرات و جنبه های زیست محیطی، خط مشی زیست محیطی¹ خود را که در نتیجه مذاکرات در خصوص تأثیرات محیطی اش است، تدوین می کند. پس از آن بر مبنای جنبه های زیست محیطی با اهمیت و در جهت اصلاح و بهبود عملکرد زیست محیطی خود، مجموعه ای از اهداف زیست محیطی را به همراه بر نامه هایی در جهت حصول به آن اهداف تعیین می کند و برای رسیدن به اهداف تعیین شده، مسئولیت هایی را پیش بینی کرده و نهایتاً برای اطمینان از دستیابی به اهداف زیست محیطی، روش های نظارتی و کنترلی ایجاد می کند.²

1- Environmental Policy.

2- M.J.Drury, *The Use of ISO14000 Environmental Management Systems for Water Management Function in Local Authorities*, New Zealand, Water and Waste Association, 2000, p.2.

منظور از مدیریت زیست محیطی، استفاده از روشی است که یک شرکت یا سازمان سیاست ها و خط مشی زیست محیطی خود را به عنوان بخشی از نظام مدیریت خود تدوین و اجرا می کند و اثرات زیان آور زیست محیطی ناشی از تولید محصولات و ارائه ی خدمات خود را کنترل می کند. ایجاد یا بهبود مدیریت زیست محیطی فرصتی را فراهم می آورد تا سازمان عمل به تعهدات زیست محیطی اش را ارزیابی کند و به راه حل های بهتری در این زمینه دست یابد. زمانی که سازمان به شناسایی حوزه هایی می پردازد که ایجاد این نظام مدیریتی می تواند آنها را بهبود بخشد، این بدین معنا نیست که حوزه هایی که خوب کار می کند را نیز تغییر دهد، بلکه سازمان باید فعالیت های خود را مورد بازبینی قرار دهد و بررسی کند چگونه می تواند فعالیت هایش را با حداقل یا عدم صدمه به محیط زیست ادامه دهد.¹

از دیگر نظام های مدیریتی که جنبه جهانی دارد و در اغلب شرکت ها اجرا می شود، می توان به مدیریت کیفیت اشاره کرد. مدیریت کیفیت و مدیریت زیست محیطی وجوه مشترک بسیاری دارند که این وجوه مشترک هم از دیدگاه محتوا و هم از لحاظ ساختاری مشهود است، به نحوی که بسیاری از الزامات در هر دو مشابه است. این تشابه تصادفی نیست؛ زیرا اگرچه هر دو اهداف یکسانی ندارند اما هر دو نظام مدیریتی هستند. نقطه آغاز هر دو، خط مشی یا سمت گیری سازمان است که توسط مدیریت سازمان اعلام می شود. در مدیریت زیست محیطی، جنبه های زیست محیطی، برنامه مدیریت زیست محیطی، آمادگی و واکنش اضطراری مواردی هستند که در مدیریت کیفیت وجود ندارند؛ در عوض بندهای برنامه ریزی کیفیت، شناسایی و ردیابی محصول، وضعیت بازرسی و آزمون و فنون آماری مواردی هستند که در مدیریت زیست محیطی وجود ندارند. اصول و جنبه های مشترک در این دو مدیریت عبارتند از:

خط مشی گذاری و ایجاد تعهد در تمامی سطوح سازمان بخصوص در بخش مدیریت سازمان

1- Stepleton, Philip J , Margaret A.Glover and Petie Davis, *Environmental Management Systems : An Implementation Guide for Small and Medium Sized Organisations*, Second Edition, 2001, p.9.

-تشریح وظایف، مسئولیت ها و اختیارات به صورت دقیق (آموزش به کارمندان)

-مستند سازی همراه با مکانیسم های کنترلی

-ممیزی

-بازبینی مدیریت

اصولاً مدیریت کیفیت توجه خود را معطوف به افزایش کارایی محصول می نماید و بیشترین توجهش به مشتری است، در حالی که مدیریت زیست محیطی به خواسته های زیست محیطی که اغلب توسط مقررات زیست محیطی بیان می شوند، توجه می کند. این دو نظام مدیریتی در مرحله اجرا بسیار مشابه بوده و اغلب می توانند با یکدیگر ترکیب شوند به خصوص در سازمان های کوچک.^۱

در عمل سازمان هایی که مدیریت زیست محیطی دارند مطمئناً از مدیریت کیفیت نیز برخوردارند. شایان ذکر است که این دو نظام از لحاظ کاربرد و پیاده سازی به معلومات تخصصی متفاوتی نیاز دارند. اطلاعات به دست آمده نشان می دهد سازمان هایی که این دو نظام را در کنار یکدیگر برگزیده اند، به فواید آن پی برده اند. مفروض است که کیفیت محصول در مذاکرات میان مشتری و شرکت مشخص می شود. آنچه مشتری پس از آن انتظار دارد، نوعی تضمین فرایندی است که محصول را می سازد؛ به طوری که این فرایند (پروسه) قابل اطمینان بوده و بتواند همواره محصولات با کیفیت مشخص را تولید کند. بدین ترتیب داشتن یک مدیریت کیفیت مانند ایزو ۹۰۰۱ به یکسانی محصولات تولیدی از لحاظ کیفیت می انجامد. سری ایزو ۹۰۰۰ استانداردهای جهانی مربوط به مدیریت کیفیت هستند که توسط سازمان بین المللی استاندارد تدوین شده اند. هدف اصلی مدیریت کیفیت، راضی نگه داشتن مشتریان بوسیله

۱- مجیدی، نسرین-اسدی، جهانگیر، استانداردهای ایزو ۱۴۰۰۰ آشنایی، اجرا و ممیزی، جلد اول، انتشارات تابان، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۶، ص ۴۷.